

BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA TOLERANTLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING AKSIOLOGIK MODEL VA UNING PEDAGOGIK SAMARADORLIGI

Tursunova Maloxat O'ktam qizi

tursunovamalokhat111@gmail.com

Termiz Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika mutaxassisligi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarda tolerantlik madaniyatini shakllantirish muammosi Aksiologik yondashuv asosida keng qamrovli tahlil qilingan. Tadqiqotda tolerantlik madaniyatining shaxs tarbiyasidagi o'rni, uning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati hamda boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari bilan bog'liqligi yoritilgan. Aksiologik modelning tarkibiy tuzilmasi, funksional jihatlari va ta'lim jarayonidagi samaradorligi ilmiy asoslangan. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim amaliyotida tolerantlik madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit So'zlar: aksiologik yondashuv, tolerantlik madaniyati, boshlang'ich ta'lim, pedagogik model, qadriyatlar tizimi.

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri jamiyatda faol, ijtimoiy mas'uliyatli va tolerant shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Globallashuv jarayonlari, axborot makonining kengayishi hamda turli madaniyat va qarashlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarning kuchayishi sharoitida tolerantlik madaniyati shaxsning muhim ijtimoiy sifatiga aylanmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilar shaxsining asosiy axloqiy-me'yoriy qarashlari, qadriyat yo'nalishlari va xulq-atvor me'yorlari shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu sababli ushbu bosqichda tolerantlik madaniyatini shakllantirish pedagogik jarayonning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lishi lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tolerantlik madaniyatini shakllantirish jarayoni tasodifiy yoki faqat tarbiyaviy tadbirlar doirasida olib borilmasligi kerak. Bu jarayon puxta ilmiy-metodologik asosga ega bo'lgan tizimli yondashuvni talab etadi. [7] Mazkur nuqtayi nazardan, aksiologik yondashuv ta'lim jarayonini tashkil etishda muhim metodologik asos sifatida namoyon bo'ladi. Aksiologik yondashuvning mohiyati shundan iboratki, unda ta'lim jarayoni o'quvchining shaxsiy rivojlanishida qadriyatlarni markaziy omil sifatida qaraydi. Ushbu yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida bilimlar shunchaki axborot sifatida emas, balki shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar sifatida o'zlashtiriladi.

Tolerantlik madaniyati mazmunan boshqa shaxslarning fikri, qarashi, madaniyati va turmush tarziga hurmat bilan munosabatda bo'lishni, nizoli vaziyatlarda murosaga tayyorlikni hamda ijtimoiy muloqotda bag'rikenglikni nazarda tutadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tolerantlik tushunchasi dastlab kundalik munosabatlar, o'yin faoliyati va o'quv jarayonidagi muloqot orqali shakllanadi. [6] Shu sababli tolerantlik madaniyatini rivojlantirishda bolalarning yosh xususiyatlari, hissiy qabul qilish darajasi va ijtimoiy tajribasini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida tolerantlik madaniyatini shakllantirishning aksiologik modeli mazkur jarayonni tizimli tashkil etish imkonini beradi. Ushbu modelning asosiy vazifasi o'quvchilarda tolerantlikni shaxsiy ehtiyoj va ijtimoiy zarurat sifatida anglashga erishishdan iboratdir. [2] Model doirasida tolerantlik madaniyatining kognitiv, emotsional-qadriyatli va xulq-atvoriy komponentlari o'zaro uzviy bog'liq holda shakllantiriladi. Kognitiv komponent o'quvchilarda tolerantlikka oid dastlabki tushunchalar va bilimlarni shakllantirishga xizmat qilsa, emotsional-qadriyatli komponent bag'rikenglik, empatiya va hurmat kabi his-tuyg'ularni rivojlantirishni nazarda tutadi. Xulq-atvoriy komponent esa tolerant munosabatni amaliy faoliyatda namoyon etishga yo'naltiriladi.

Aksiologik modelning pedagogik samaradorligi uning ta'lim jarayoniga integratsiyalashganligi bilan belgilanadi. Ushbu model asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilar nafaqat tolerantlik haqida bilimga ega bo'ladilar, balki uni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini ham shakllantiradilar. [8]

O'quv faoliyati davomida muammoli vaziyatlar, muloqotga asoslangan topshiriqlar va jamoaviy faoliyat turlari orqali tolerantlik qadriyatlari mustahkamlanadi. Natijada o'quvchilarda ijtimoiy moslashuvchanlik, muloqot madaniyati va mas'uliyatli munosabat shakllanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'lim jarayonida aksiologik modeldan foydalanish tolerantlik madaniyatini shakllantirishda yuqori pedagogik samaradorlikni ta'minlaydi. Ushbu model o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularning ijtimoiy muhitga moslashuvi va jamiyatda faol ishtirok etishiga zamin yaratadi. Shu bois, aksiologik model asosida tolerantlik madaniyatini shakllantirish boshlang'ich ta'lim amaliyotida muhim pedagogik yo'nalish sifatida qaralishi lozim.

Xulosa

Boshlang'ich ta'lim jarayonida tolerantlik madaniyatini shakllantirish o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, aksiologik yondashuv asosida ishlab chiqilgan pedagogik model o'quvchilarda tolerantlik tushunchasini anglash, uni amaliy hayotda qo'llash va ijtimoiy muloqotda bag'rikenglik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Modelning kognitiv, emotsional-qadriyatli va xulq-atvoriy komponentlari o‘zaro bog‘liq holda bolalarning empatiya, hurmat va muloqot madaniyatini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, aksiologik model asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni o‘quvchilarda ijtimoiy moslashuvchanlik va jamiyatda faol ishtirok etish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shu bois, aksiologik yondashuv va uning pedagogik modeli boshlang‘ich ta’lim amaliyotida tolerantlik madaniyatini shakllantirishning samarali vositasi sifatida qaraladi va pedagogik jarayonga tizimli yondashuvni ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Saidahmedov N. Pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
2. Mamatova Z. Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini pedagogik faoliyatga tayyorlashda aksiologik yondashuvning ahamiyati. Pedagogik akmeologiya, 2025.
3. Yo‘ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
4. Raxmonov A., Quronov M. Tarbiya nazariyasi. – Toshkent: Sharq, 2020.
5. To‘xtaxodjayeveva M. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2021.
6. Baymatov A.K. Yoshlarda tolerantlik qadriyatini shakllantirish. Educational Research in Universal Sciences, 2023.
7. Shodmonov Sh., Sharipov K. Pedagogik faoliyatda qadriyatlar va tarbiya masalalari. – Toshkent: Fan, 2017.

